

MAGYARÖRMÉNY TUDÁSTÁR

Jelen dokumentumot a Magyarörmény Tudástár ingyenes digitális könyvtárból töltötték le. A pontos felhasználási jogokat kérjük nézze meg a honlapon!

www.MagyarormenyTudastar.hu

ÚJBUDAI ÖRMÉNY GYÖNGYSZEMEK

Szabó Krisztián bemutatja a Magyarországi Örmény Katolikus Egyházközség történetét, működésének körülményeit és helyszíneit annak megalakulásától egészen a közösségnek az újbudai Orlay utcában való berendezkedéséig. Haraga Attila Kálmán pedig Újbuda örmény vonatkozású látnivalóin, utcáin kalauzol végig egy képzeletbeli séta formájában. Végül időben és térben egyaránt a legfontosabb helyszínre, az Orlay utcai örmény katolikus templomba érkezünk.

Romanika-kiskönyvtár 29. szám – 2023

A kötet megjelenését támogatta:

BGA Zrt. NKUL-KP-1-2023/3-000552-VAL-ELS/001számú pályázat

A címlapon: *Újbuda, Orlay u. 6., az örmény katolikus templom szentélye* (fotó: Bulbuk Éva); a hátsó borítón: *Újbuda, Orlay u. 6., örmény katolikus lelkészség, közösségi rendezvények tartására berendezett helyiség* (fotó: Bulbuk Éva).

A borító a tematikai hasonlóság miatt a Romanika Kiadó *A Szent Korona öröksége* sorozatának kék színét hordozza

Kiadta: Romanika Kiadó

H-1205 Budapest, Sas u. 44. • Tel.: +36-1-285-1923

www.evt.bme.hu/~horvi • horvi@evt.bme.hu

Felelős kiadó: Horváth Zoltán György

A Romanika Kiadó kötetei a XX. ker., Nagysándor József utca 169. sz. alatti könyvtárusító helyen péntekenként 9-12 és 14-18 óra között, valamint a kiadónál kedvezményesen megvásárolhatók

A pályázatot és a kötet kiadását szervezte:
Marosváry István, Újbuda Örmény Önkormányzat elnöke

Szerkesztés és korrektúra: Horváth Zoltán György

Tördelőszerkesztő: Szondi Bence

Nyomdai kivitelezés: Pannónia Nyomda Kft.

© Szabó Krisztián – Haraga Attila Kálmán

ISBN 978 615 82364 3 0 – HU ISSN 2676-8054

Újbuda, Orlay u. 6., az örmény katolikus templom
(fotók: Bulbuk Éva)

XXI. Rafael Péter Minászján örmény katolikus pátriárka szentmiséje az Orlay utcában
(fotó: Marosváry István és Bulbuk Éva)

A Ráday utcától az Orlay utcáig A Budapesti Örmény Katolikus Egyházközség történeti útja

A következőkben bemutatásra kerül a Magyarországi Örmény Katolikus Egyházközség története annak megalakulásától egészen a közösségnek az újbudai Orlay utcában való berendezkedéséig.¹ A trianoni békediktátum létrejötte után rövid időn belül megfogalmazódott a gondolat a belhoni örmény közösségben a saját vallási szervezet létrehozására, de ezt a gondolatot többször is különböző akadályok nehezítették, amelyek nemcsak személyi alapúak voltak, hanem a székhelyként szolgáló épület hiánya is okozta.

Az örmény mechitarista rendet Sebastei Mechitár² apát alapította 1701-ben Konstantinápolyban, miután áttért a katolikus hitre. Az első rendházat a mai Görögország területén alapította, de azt el kellett hagynia a török terjeszkedés miatt. Rövid időn belül a Velencei Köztársaságnak köszönhetően új területet kapott 1717-ben, San Lazzaro szigetét.³ Mechitár apát halálát követően a katolikus rend két részre szakadt. A velencei rendház megmaradt San Lazzarón, míg, akik kiváltak, új rendházat létesítettek Triesztben. Innen a napóleoni háborúk miatt tették át rendházukat Bécsbe.⁴ Ez a helyzet a 20. század végéig fennmaradt: a velencei mechitaristák (Ordo Mechitaristarum Venetiarum, O. Mech. Ven.) egyházközségek önálló rend volt, és ugyanígy a bécsi mechitaristák (Ordo Mechitaristarum Vindobonensis, O. Mech. Vind.) is önálló rendet képeztek.

A mechitarista rend a 18. században került kapcsolatba az erdélyi örményekkel, miután ők egyesültek a katolikus egyházzal 1689-ben Oxendio Virziresco címzetes püspök munkájának köszönhetően.⁵ 1689-ben Oxendio és az erdélyi örmény delegáció Lembergben, az unitus örmény érsek előtt hivatalosan kimondta a Rómával való uniót.⁶

Erdélybe Oxendio halála után érkeztek meg az első mechitarista missziósok, akik Erzsébetvárosban telepedtek le 1719-20-ban, igaz,

- 1 Jelen írás a 2023. december 8-án a Szent Adalbert Plébánia nagytermében elhangzott előadás rövidített és szerkesztett változata. Szabó Krisztián a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen végzett armenológus, jelenleg ugyanott doktorandusz.
- 2 Sebastei Mechitár (1676-1749) 1701-ben alapította meg a róla elnevezett rendet, és Modonban kolostort alapított, de azt el kellett hagynia az oszmán tényérés miatt. Ezután San Lazzaro szigetén 1717-től működik az általa alapított rend.
- 3 Panossian, Razmik: *The Armenians From Kings and Priests to Merchants and Commisars*, London, 2006, 101.
- 4 Hovhannessian Eghia: *Armenia népe*, Kalántai Nyomda, Gödöllő, 1934, 186.
- 5 Nagy Kornél: *Az erdélyi örmények vallási uniója*, in: *Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében*, kiállítási katalógus, szerk. Kovács Bálint – Pál Eme-se, 2013, 18.
- 6 Uo. 20.

Oxendio Virziresco címzetes püspök

a letelepedésre engedélyt csak az 1750-es években kaptak.⁷ Erdélyben az örmény közösség fokozatosan igazodott a magyar lakossághoz: előbb a nyelvüket hagyták el, és a 19. században a kulturális és vallási identitásukat megtartva integrálódtak a magyar nemzetbe.⁸

A mechtarista rend a 19. század második felében Szamosújváron megalapított árvaházak tevékenységében segített, ugyanis az intézményekben az alapítás időszakában erdélyi örmény, szegény sorsú gyerekeket neveltek,⁹ később az Oszmán Birodalom területén zajló

örmény mészárlások elől elmenekült örményeket és árvákat fogadták be és nevelték¹⁰. Az árvaház a trianoni békediktátum után is tovább folytatta működését, sőt az árvák örményül tanulhattak a helyi iskolákban.¹¹

A velencei mechtarista rendet Athanáz Tiroyan¹² képviselte Erzsébetvárosban a trianoni békediktátum idején, ám 1921-ben a rend úgy döntött, hogy az erzsébetvárosi jelenlétét megszünteti. A rendházat egy év múlva eladták, és annak összegét felretették egy új budapesti rendház létesítésére.¹³ Ugyanis az első világháború után az örmény rítusú templomok (Szamosújvár, Erzsébetváros, Gyergyószentmiklós és Szépvíz) kivétel nélkül Romániához kerültek, jöllehet az ezekhez tartozó hívek nagy számban telepedtek át a világháború után a csonka Magyarországra – elsősorban Budapestre.¹⁴

Tiroyan atya 1923-ban érkezett meg Budapestre, aki azonnal megkezdte szervezni a helyi vallási szervezetet, és ebben hamarosan két má-

- 7 Kovács Bálint: *Az erdélyi örmény katolikus egyház és a Sacra Congregatio de Propaganda Fide a 18. század első évtizedeiben*, in: *Örmény diaszpóra a Kárpát-medencében*, szerk. Óze Sándor – Kovács Bálint, Piliscsaba, 2006, 63.
- 8 Pál Judit: *Az erdélyi örmények a betelepedéstől a beilleszkedésig*, in: *Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében*, kiállítási katalógus, szerk. Kovács Bálint – Pál Emese, 2013, 16.
- 9 Nagyné Lukács Klára: *A szamosújvári örmény katolikus árvaházak története*, in: Óze Sándor – Kovács Bálint: *Örmény Diaszpóra a Kárpát-medencében II.*, Piliscsaba, 2007.
- 10 Kovács Bálint: *Reproduktion der Diaspora – Armenische Ansiedlungen im östlichen Europa nach dem Genozid am Beispiel Gherla / Armenierstadt in Siebenbürgen*, *Armenisch-Deutsche Korrespondenz*, 3. szám, 2015, 39.
- 11 Uo. 41.
- 12 Athanáz Tiroyan (?-1927) mechtarista atya, aki Erzsébetvárosban szolgált. A velencei rendház 1923-ban küldte Budapestre.
- 13 Kovács Bálint: *Az erzsébetvárosi örmény könyvtár*, *Erdélyi Múzeum*, 2012/2., 76.
- 14 Kovács Bálint: *Örmények Magyarországon a két világháború között: kapcsolatok és önszerveződés*, in: *Az emlékezet száz éve – Így látja az utókor az örmény népirtást*, szerk. Botos Máté és Kovács Bálint, Budapest, 2019, 138.

*Ráday utca
11-13. Talán
véletlen, de
a hatalmas,
szépen
felújított
épületben
ma egy
georgiai
étterem is
működik
(fotó:
Horváth
Zoltán
György)*

sik mechtarista szerzetes is segítette.¹⁵ Egy év múlva a rend – az előbb említett erzsébetvárosi rendházért kapott anyagi forrásokból – megvásárolta a Ráday utca 11-13. szám alatt található bérházat hatszázezer líráért, azzal a céllal, hogy rendházat létesítsenek Budapesten, illetve Csonka-Magyarország területén.¹⁶ Ide egy tágas kápolnát rendeztek be, és később egy örmény templom építését tervezték.¹⁷

Azonban ezzel az épülettel rövid időn belül probléma adódott. A botrányt a *8 Órai Újság* cikkben mutatta be, amiből kiderült, hogy a Velencei Mechtarista rend a bérlőkkel együtt vásárolta meg a Ráday utcában található épületet, és egy kivétellel sikerült megegyezni a bérlőkkel, akiknek érvényes szerződésük volt a házban. Az utolsó családdal azonban jogi úton volt kénytelen rendezni a helyzetet a rend, amely során Eghia Hovhannessian¹⁸ volt a képviselőjük. A budapesti járásbíróság a bérlőknek adott igazat, viszont a budapesti királyi törvényszék már a rendnek, és ez vált jogerőssé.¹⁹ A pert követő óriási sajtóvisszhang nem kedvezett az alakulóban levő Egyházközségnek. Egy 1925 augusztusában írt nunciusi

- 15 Korbuly Domokos – Simon J. Záven: *Örmény katolikusok Budapesten*, *Új Ember*, 41.évf. 1. szám (1985.01.06.), 2.
- 16 *Ingatlanok forgalma, Fővárosi Közlöny*, 35. évf. 8. szám (1924.02.29.), 167.
- 17 Balogh Margit: *Az Örmény Katolikus Fogolykiváltó Boldogasszony és Világosító Szent Gergely Személyi Plébánia*, in: *A Katolikus Budapest: Általános történelmi szempontok, plébániák*, Budapest, 2013, 426.
- 18 Hovhannessian Eghia (1885-1948) örmény menekültként érkezett Magyarországra az első világháború előtt. Ügyvédként helyezkedett el Gödöllőn, ahol lelkes lakálpatrióta lett. Részt vett a magyarországi örmény közösség szervezésében, és több könyvet írt az örmények történelméről.
- 19 A Mechtarista-rend jogosult a Budapesten való letelepedésre, *8 Órai Újság*, 10. évf. 177. szám (1924.08.28.), 7.

jelentést követően²⁰ a Keleti Egyházak Kongregációja visszahívta a mechtarista missziót Budapestről Velencébe 1926-ban, ezzel a budapesti közösség örmény lelkipásztor nélkül maradt.²¹

A Ráday utcában található épület további történetéről azt tudjuk, hogy egy évvel a vásárlása körül kialakult botrány után az Örmény-Magyar Kereskedelmi Rt. éves ülését itt tartották; ezzel kijelenthetjük, hogy a hazai örménység egyik központjává vált.²² 1928-tól viszont a vállalat már a saját székhelyét használta.²³ Az épület gondnoka Hovhannesian Eghia maradt, aki az 1926-os szerencsétlen események után megpróbálta eladni 1931-ben, amit a *Pesti Hírlapban* megjelent apróhirdetésből tudunk.²⁴

Három éven keresztül a magyarországi örmény közösség hiába próbálkozott, hogy valaki érkezzen a közösség lelkigondozására Bécsből vagy Velencéből. Ezért 1929-ben a közösség vezetői memorandumot intéztek Serédi Jusztinián hercegprímáshoz.²⁵

Homlokzatrészlet

Andrássy út 52. Az 1891-ben, Schmahl Henrik tervei szerint épült műemlékpalotában ma luxusszálló működik (fotók: Horváth Zoltán György)

20 Balogh Margit: *Az Örmény Katolikus Fogolykiváltó Boldogasszony és Világosító Szent Gergely Személyi Plébánia*, in: *A Katolikus Budapest: Általános történeti szempontok, plébániák*, Budapest, 2013, 426.

21 Hovhannesian Eghia: *Arménia Népe*, Gödöllő, 1934, 272.

22 BFL VII.2.e 15799/1921., 1925.05.25. jkv.

23 BFL VII.2.e 15799/1921., 1928.04.18. jkv.

24 32. Bérház, *Pesti Hírlap*, 53. évf. 13. szám (1931.01.17.), 22.

25 *Memorandum Serédi Jusztinián Hercegprímásnak 1929. február 1.*, Örmény Katolikus Egyházközség Levéltára, ügyiratszám: 1/1929.

A Szent István Bazilika Szent Lipót-kápolnája

Pungutz Antal

Hagop Tiroyan²⁶ küldte a velencei rendház. Hagop viszont nem a Ráday utca 11-13-ban rendezte be a kápolnáját, hanem az Andrássy út 52-ben.

1931-ben megalakult a Budapesti Örmény Katolikus Egyházközség, amit Serédi Jusztinián hercegprímás január 26-án kelt 217/1931. számú rendeletében rögzítettek. Ettől fogva a közösség nem függött a latin és a görög rítusú közösségektől.²⁷ Az Egyházközség alakuló ünnepségére június 12-én került sor az Andrássy úti épület első emeletén berendezett kápolnában, ahol Hagop Tiroyan tartott misét.²⁸

1933. július 28-án Tiroyan atya 71 éves korában elhunyt, és ezzel a frissen megalakult Egyházközség ismét egyházi vezető nélkül maradt.²⁹

A bécsi mechtaristák Pungutz Antal³⁰, aki korábban Isztambulban tanított, küldték Budapestre. A miséket a Szent István Bazilika Szent Lipót-kápolnájában tartották, míg az iroda Pungutz Vadász utcai lakásában működött. Pungutz atya kitaró munkával a sokévi viszontagság után az Egyházközséget – a maga 698 tagjával – a legnagyobb örmény szervezetté tette a két világháború között.³¹

26 Hagop Tiroyan (1862?-1933) korábban Erzsébetvárosban működött, 1930-ban érkezett Budapestre, és itt is halt meg három évvel később.

27 Balogh Margit: *Az Örmény Katolikus Fogolykiváltó Boldogasszony és Világosító Szent Gergely Személyi Plébánia*, in: *A Katolikus Budapest: Általános történeti szempontok, plébániák*, Budapest, 2013, 426.

28 *Az 1931-es Budapesti Örmény Katolikus Egyházközség megalakulása*, *Pesti Hírlap*, 53. évf. 131. szám (1931.06.13.), 8.

29 Korbuly Domokos – Simon J. Závén: *Örmény katolikusok Budapesten*, *Új Ember*, 41.évf. 1. szám (1985.01.06.), 2.

30 Pungutz Antal (1886-1946) a Budapesti Örmény Katolikus Egyházközség vezetője 1934-től haláláig. A második világháborúban zsidókat keresztelt, ezzel megmentve őket a biztos pusztulástól. A Gestapo ezért letartóztatta, szabadulása után a fogáságban elszenvedett egészségkárosodás miatt hunyt el.

31 Kovács Bálint: *Örmények Magyarországon a két világháború között: kapcsolatok és önszerveződés*, in: *Az emlékezet száz éve – Így látja az utókor az örmény népírtást*, szerk. Botos Máté és Kovács Bálint, Budapest, 2019, 138.

Kádár Dániel

A második világháborúban azonban nemcsak az ország, hanem az örmény közösség is súlyos veszteségeket szenvedett el. Pungutz atyát a nyilasok letartóztatták és a rabságban egészsége olyannyira megromlott, hogy 1946-ban elhunyt.³² Helyét Kádár Dániel³⁵ vette át, aki a következő évtizedekben szorgalmas munkával segítette a megtépzott közösséget. Az Egyházközségnek sürgősen új épületre volt szüksége, ugyanis a harcok tönkre tették Pungutz Vadász utcai lakását.

A háború után a közösségnek kiutaltak a Teleki Pál utca 8.³⁴ első emeletén négy lakást, igaz, az épület romos állapotban volt. Ablakok nem voltak a házban, az elválasztó falak pedig ki voltak dőlve. A közösség tagjai szerint a ház német tulajdonban állt 1945 előtt, de 1947-ben már szovjet tulajdon volt, és az Egyházközség bérleti díjat fizetett a kiutalt

Teleki Pál utca 8., ma Október 6. utca 8. (fotók: Horváth Zoltán György)

A Semmelweis utca 9. szép szecessziós homlokzatának részlete. Pár házzal odébb működik az Örmény Kulturális Központ

32 Kádár Dániel *önéletrajza*, 1964. 03.10., Budapest, Örmény Katolikus Lelkészség levéltára.

33 Kádár Dániel (1916-1988) 1940-ben szentelték mechitarista pappá Bécsben, és négy év múlva érkezett Budapestre, ahol Pungutz atyával segített a helyi zsidóknak a holocaust idején. Pungutz atya halála után, leszámítva az 1960-64 közötti időszakot, 1988-ig vezette a magyarországi örmény közösséget, mint plébános.

34 Ma Október 6. utca

helyiségekért³⁵. Ennek ellenére rövid időn belül sikerült berendezkedni az új épületben, ám 1949 végén újabb költözésre került sor, mert a Teleki Pál utcai ingatlan a MÁV-hoz került.³⁶ Így az Egyházközség képviselőtestületének ülésére a Semmelweis utca 9. második emeletén került sor 1950. január 19-én. A helyiségre többek között pályázott az Építésügyi Minisztérium, illetve az MDP.³⁷ Az itt kialakított kápolnát 1950. január 29-én szentelte fel Ferenczy Géza és a Fogolykiváltó Boldogasszonyról nevezte azt el.³⁸

Már 1957-ben tulajdonjogot szerzett Kádár Dániel az Újbudán található Orlay utcai épületben, igaz, egyelőre csak résztulajdont.³⁹ Az Egyházközség évtizedeken keresztül próbálta az épület többi részét is megvenni, hogy a teljes tulajdon a birtokukban legyen. Egy 1968-as képviselőtestületi ülésen mérlegelték, hogy egy Tapolcán levő telket eladjanak, és annak az eladásnak az összegét fordítsák az Orlay utcai épületrész megvételére.⁴⁰ Az adásvételre

Orlay u. 6., közösségi rendezvények tartására berendezett helyiség (fotó: Bulbuk Éva)

35 *Levél a Szövetségi Ellenőrző Bizottság elnökének*, 1947. 07. 14., Örmény Katolikus Lelkészség Levéltára, Budapest

36 *Levél a Kerületi Ingatlan Központhoz*, 1950.03.28., Örmény Katolikus Lelkészség Levéltára, Budapest

37 *1950. január 16-i Jegyzőkönyv*, 1. Örmény Katolikus Lelkészség Levéltára, Budapest

38 *1950. február 20-i feljegyzés*, 3. Örmény Katolikus Lelkészség Levéltára, Budapest

39 Balogh Margit: *Az Örmény Katolikus Fogolykiváltó Boldogasszony és Világosító Szent Gergely Személyi Plébánia*, in: *A Katolikus Budapest: Általános történeti szempontok, plébániák*, Budapest, 2013, 429.

40 *1968. június 11-i Jegyzőkönyv*, 2. Örmény Katolikus Lelkészség Levéltára, Budapest

végül 1971-ben került sor, ami pontot tett az akkor már 14 éve húzódó tranzakció végére.⁴¹ Miután birtokba vette új központját, az Egyházközség az épülethez egy kápolnát is építtetett 1973-75 között Azbej Sándor Ybl-díjas építész tervei alapján.⁴²

A magyarországi örmények az évtizedes megpróbáltatások után végül létrehozták a ma is használt liturgikus helyszínüket. Mint láhattuk, az örmény közösség története során előtte mindig Pesten adódott egy hely⁴³, ahol gyakorolhatták vallásukat. Végül a sok próbálkozás és akadály után Újbudán letelek új közösségi térre, ahol ez az apró közösség Kádár Dániel atya vezetésével új templomot emelt, amely Újbuda ékes örmény gyöngyszemévé vált az évek során.

Orlay u. 6.
az örmény
katolikus
templom-
hoz épített
harang-
toronnyal
(fotó: Heim
Pál)

41 Balogh Margit: *Az Örmény Katolikus Fogolykiváltó Boldogasszony és Világosító Szent Gergely Személyi Plébánia*, in: *A Katolikus Budapest: Általános történeti szempontok, plébániák*, Budapest, 2013, 429.

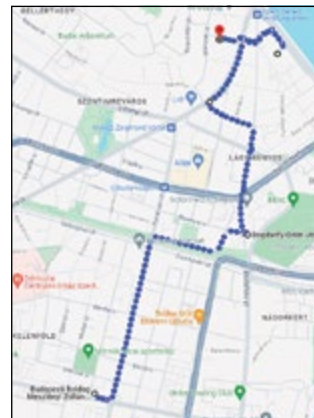
42 Uo. 430.

43 Ráday utca 11-13., Andrásy út 52., Vadász utca, Teleki Pál utca 8., Semmelweis utca 9.

Haraga Attila Kálmán

A Boldog Meszlényi Zoltán-templomtól a Fogolykiváltó Boldogasszony-kápolnáig

Kedves Olvasók! Egy képzeletbeli gyalogtúrára hívjuk Önöket két templom között: a budapesti Boldog Meszlényi Zoltán-templomtól indulva az Orlay utcai örmény katolikus lelkészség Fogolykiváltó Boldogasszony-kápolnáig.⁴⁴

Újbudai sétánk útvonala

Boldog Bogdánffy Szilárd üvegképe, Boldog Meszlényi Zoltán-templom

A Boldog Meszlényi Zoltán-templomot 2014. október 31-én dr. Erdő Péter bíboros szentelte fel ünnepélyesen. A templom érdekessége, hogy az oldalhajók lőrészterü alsó ablaksorán Kárpát-medencei vértanúk és hitvallók arcképei sorakoznak, köztük Boldog dr. Bogdánffy Szilárd, nagyváradi magyarörmény vértanú püspök. A festett arcképcsarnok különlegessége,

hogy tükröfonsor-technikával készültek, így az alakok este, sötétben is láthatóak.⁴⁵

A Boldog Meszlényi Zoltán-templom főhomlokzata éjjel

Boldog Bogdánffy Szilárd
üvegképe (fotó: Horváth
Zoltán György)

44 Jelen írás a 2023. december 2-án a Szent Gellért Plébánia nagytermében elhangzott előadás rövidített és szerkesztett változata. Haraga Attila Kálmán örménykutató, a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem pasztorális teológiai hallgatója

45 <https://epiteszforum.hu/tatongo-terbol-szent-hely-kelenfold-uj-plebania-temploma>
<https://www.kozterkep.hu/boldog-meszlényi-zoltan-templom-uevegablakok/>
<https://eokk.hu/2022/11/06/a-karpat-medence-magyarormeny-szentje/>

A Boldog Mészleányi Zoltán-templom főhomlokzata nappal

Bogdánffy Szilárd 1911. február 21-én született a Torontál vármegyei, ma a Vajdasághoz tartozó Feketetón (szerb neve Crna Bara). Édesapja, az örmény nemesi származású Bogdánffy Ignác⁴⁶ a falu kántortanítója volt, édes-

anyja Welebny Aranka. Életútja jól példázza a trianoni diktátum káros hatásait: ma három országhoz tartozó területen keresztül vezetett. Tanulmányait Torontálkeresztesen (románul Cruceni, jelenleg Romániához tartozik), édesapja új állomáshelyén kezdte meg, majd a temesvári Piarista Főgimnáziumban folytatta, ahol 1929-ben érettségizett, és ugyanazon évben jelentkezett a nagyváradi Teológiai Akadémiára. 1931-től a budapesti Központi Papnevelő Intézetben tanult. 1934-ben szentelték pappá Nagyváradon. Rövid ideig Szatmárnémetiben szolgált, majd 1939 novemberéig Nagyváradon főleg az ifjúsággal foglalkozott.

Novemberben a román hatóságok a lelkes fiatal papot a Rongyos Gárda szervezésében való részvétel koholt vádjával letartóztatták, megkínozták, majd állampolgárságától megfosztva kitoloncolták Magyarországra. Itt kilenc hónap után Budapesten, a Ranolder Intézet hitoktatójaként és spirituálisaként működött, majd a magyar hadsereget követve 1940 szeptemberében visszatért Nagyváradra. Márton Áron gyulafehérvári püspök 1940. szeptember 15-étől kinevezte teológiai tanárnak és spirituálisnak a nagyváradi Papnevelő Intézetbe, ezzel párhuzamosan a Premontreai Gimnázium és az Orsolya-rendi Leánygimnázium újraindításában és működésében volt szerepe.

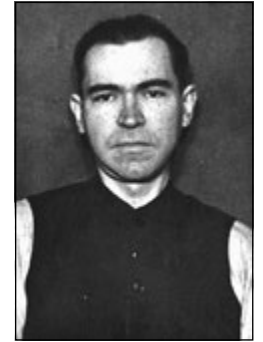
Bogdánffy Szilárd címere

⁴⁶ A Bogdánffy-ág a Gajzágó családból szakadt ki (örményül Gághszákó). Szongott Kristóf: *A Magyarhoni Örmény Családok Genealógiája*, 32.

1943-ban a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karán doktorált. A nyilas hatalomátvételt követően részt vett az üldözöttek mentésében. 1945-ben megalapította a Merici Szent Angéla harmadrendet. 1947-ig tanárként működött.

1947 tavaszán Scheffler János püspök kérésére tanári működését félbeszakítva Szatmárnémetibe költözött, ahol tanácsosi és püspöki titkári feladatokat látott el.

A kommunista Romániában egyre fokozódó keresztényüldözés közepette Gerald P. O'Hara nunciatúrai régens 1949. február 14-én titkos püspökké szentelte. Mivel nem akart együttműködni a kommunistákkal, 1949. április 5-én az állambiztonsági szervek letartóztatták Négy év alatt – ítélet nélkül – megjárta Románia több rettegett börtöneit (Jilava, Capul Midia, Máramarossziget). Koncepciók perére 1953-ban került sor: 12 évnyi kényszermunkára ítélték. Az ítélet kihirdetése után – az elszennvedett kínzások és egy súlyos tüdőgyulladás következtében, amelyre nem kapott gyógyszert – a nagyenyedi börtönben 1953. október 2-án elhunyt. Holttestét egy rabtemetőbe temették, melynek helyét később beépítették. Sírhelye így ismeretlen. 2010. október 30-án avatták boldoggá a nagyváradi székesegyházban. A szentmísen dr. Erdő Péter bíboros az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye érseke főcelebrált – akinek a fennhatósága alá tartoznak a magyarországi örménykatolikusok is az újbudai Orlay utcai örménykatolikus lelkeszségi központtal –, 42 püspök és kétszáz pap vett részt a boldoggá avatáson.

Bogdánffy Szilárd utolsó képe

Bogdánffy Ödön utca

Vajdahunyadi Bogdánffy Ödön (Torda, 1863. december 18 – Budapest, 1944. március 13.) vízépítő mérnök, műfordító, államtitkár-helyettes, műegyetemi tanár, lapszerkesztő.

A budapesti Műegyetemen szerzett diplomát 1885-ben, majd 1890-től állami szolgálatot teljesített. Előbb az erdélyi kultúr-mérnökségen dolgozott, majd 1893-ban az Országos Vízépítészeti és Talajjavító Hivatal vízrajzi osztályának munkatársa lett. 1901-től a Műegyetemen a hidrológia magántanára, 1916-tól pedig címzetes rendkívüli tanára volt.

Vajdahunyadi Bogdánffy Ödön

A vajdahunyadi Bogdánfy-címer

Szakirodalmi tevékenysége, valamint a hidrológia és a hidrometeorológia terén végzett munkája jelentős. A vízépítés és hidrológia legkorszerűbb eredményeit ismertette és továbbfejlesztette. 1896-ban elkészítette Magyarország első hidrológiai és csapadéktérképét. 1911 és 1916 között a *Vízügyi Közlemények* szerkesztője volt, megalapította a *Hidrológiai Közlönyt*. 1920-ban nyugdíjazták. A Magyarhoni Földtani Társulat Hidrológiai Szakosztályát⁴⁷ is megszervezte, és annak első főtitkári pozícióját is betöltötte. Emlékére a Magyar Hidrológiai Társaság 1951-ben megalapította a Bogdánfy Ödön-émlékérem kitüntetését, melyet máig évente osztanak ki a vízgazdálkodás valamely ágában elért kimagasló tudományos eredmény jutalmazása gyanánt.⁴⁸

Gross Arnold Galéria és Kávézó

A Bartók Béla út 46. szám alatt található az Újbuda kulturális negyedében 2014-ben megnyílt **Gross Arnold Galéria és Kávézó**, rövidebb nevén az **ARNOLDO**. A hangulatos helyet, amely Gross Arnold művésztének és játékos személyiségének szeretne emléket állítani, maga a művész kezdeményezte és nyitotta meg nem sokkal halála előtt, 2014. szeptember 20-án. Gross Arnold (1929–2015) grafikusművész, a rézkarc műfajának megújítója, egyik legismertebb és legnépszerűbb kortárs képzőművésze hazánknak. Rajzain, színes rézkarcain generációk nőttek fel, meghatározó egyénisége a 20. század magyar képzőművészetének, vizuális kultúrájának.

Bartók Béla út 46., a Gross Arnold Galéria és Kávézó homlokzata (fotó: Horváth Zoltán György)

⁴⁷ Ez volt a Magyar Hidrológiai Társaság elődje.

⁴⁸ Szongott Kristóf: *A Magyarhoni Örmény Családok Genealógiája*, 32.; <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon/bogdanfy-odon>; http://www.mezogazdasagikonyvtar.hu/assets/tudostarlat/bogdanfy-odon-1863-1944_kép; <https://www.ormenycsaladnev.hu/bogdanfi>

A Gross Arnold Galéria és Kávézó megnyitása és belső terének részlete (fotó: <https://www.grossarnold.com/amoldo>)

Erdélyben, Tordán született 1929. november 25-én. Édesanyja, Kovrig Ilona ágán erdélyi örmény nemesi családból származik. Családjával 1940-ben Nagyváradra költözött. 1946-ban az újból Romániához csatolt Nagyváradról szökött Budapestre, itt az Iparművészeti, majd a Képzőművészeti Főiskolán tanult.

Már az ötvenes évektől több egyéni kiállítása volt Magyarországon, de gyakori vendége volt a külföldi kiállítótermeknek is, képeit Rómában, Bécsben, Hamburgban, Londonban, sőt Tokióban és Los Angelesben is kiállították. 1966-ban és 1968-ban a Krakkói Grafikai Nemzetközi Biennálén nemzetközi első díjat kapott. Munkásságáért 1955-ben és 1967-ben Munkácsy Mihály-díjjal tüntették ki, 1987-ben érdemes művész lett, 1995-ben Kossuth-díjat, 2008-ban Pro Urbe Budapest díjat kapott. 2014-ben kapta meg a Nemzet Művésze címet. 2015. január 22-én, a Magyar Kultúra Napján hunyt el.

Pattantyús-Ábrahám Géza szobra

Nem messze a galériától található a Műegyetem (teljes nevén Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem). Jeles tanárai között több magyarörmény is volt, legismertebb Pattantyús-Ábrahám Géza (beceneve Patyi bácsi), aki Selmecbányán született 1885. december 11-én, és Budapesten hunyt el 1956. szeptember 29-én. Kossuth-díjas magyar gépészmérnök, akadémikus, professor, nemzetközileg elismert tudós és a gépészet egyik kiemelkedő személyisége. Mellszobra az egyetem parkjában található.

Munkássága iránti tiszteletből róla neveztek el a *Pattantyús gépészség villamosmérnök kézikönyve* sorozatot, melynek szerkesztőbizottságát haláláig ő vezette. A „Pattantyús-iskola” megteremtője. Számos tanulmányt írt, ezek közül kiemelkedik a *Gépek üzemtana*, ami tizennégy kiadást ért meg.⁴⁹

Tudományos munkáját a gyakorlattal való szoros kapcsolat jellemezte. A dugattyús szivattyúk légüstjének méretezésére kidolgozott eljárását az egész világon „Pattantyús-módszerként” ismerik. Nagyon szerette a humort, ő volt az egyik fővédnöke az 1939-es *Vicinális Dugóhúzó* című vídám egyetemi kötetnek. A Műegyetem legendás professzoráról számos anekdota kering, itt a legismertebb:

⁴⁹ <https://www.arcanum.com/a-mult-magyar-tudosai/pattantyus-abraham-geza>
<https://hu.wikipedia.org>

Pattantyús-Ábrahám Géza szobra a Műegyetem parkjában (fotó: Horváth Zoltán György)

„Az utcán posztoló rendőr arra lesz figyelmes, hogy késő este, zárás után a Műegyetem kerítésén sorra másznak át hallgatóforma fiatalemberek. A rendőr kérdésére mindegyik így védekezik:

- A Patyi bácsinál vizsgáztam.
- Amikor úgy éjfél felé egy idős úr is igyekszik kifelé a kerítésen át, a rendőr dühösen rászól:
 - Remélem, nem azt akarja mondani, hogy maga is a Patyi bácsinál vizsgázott.
 - Nem kérem, én vagyok a Patyi bácsi.”

Orlay utcai örmény katolikus lelkészség

Túránk végén elérkezünk az Orlay utcai örmény katolikus Világosító Szent Gergely személyi plébánia épületéhez. Az épület megvásárlása (1957-ben az alsó szint és 1970-ben teljesen) és fejlesztése a magyarörmény mechtarista pap, dr. Kádár Dániel Antal C. M. VIND (Dés, 1916. február 5. – Budapest, 1988. augusztus 14., hamvait végakarátának megfelelően az Orlay utcában helyezték el) nevéhez fűződik. 1975-ben dr. Lékai László bíboros felszenteli a Fogolykiváltó Boldogasszony-kápolnát. Ebben a házban található a Kádár Dániel Antal által létrehozott Örmény Múzeum is.

A mechtarista rend magyarörmény püspökei

Kárpát-medencéből számos magyarörmény csatlakozott a mechtarista rendhez, közülük négyet püspökké is szenteltek.

A velencei mechtarista katolikus örmény főapátság erdélyi születésű főapátja Ákontz-Kövér István OMechVen (született Gyergyószentmiklóson, 1740. november 20-án). A harmadik velencei főapát volt 1800. november 10-től haláláig, 1824. január 24-ig. Ő az első velencei főapát-érsek. Rómában szentelte püspökké Sziuniki c. érsek 1804-ben.

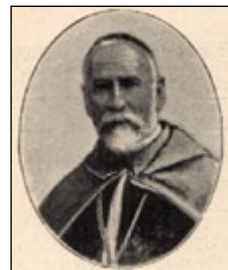
A bécsi mechtarista örmény katolikus főapátság erdélyi születésű főapátjai:

Esztegar Vártán József mechtarista szerzetes, érsek Szamosújváron született 1843. augusztus 3-án. 1857-ben a mechtarista rendbe lépett Bécsben. 1862-ben lett pap, a következő évben a kolostor növendékeinek aligazgatója, majd a papnövendékeknek lett az igazgatója. 1870-ben rektor és teológiai tanár. 1884-ben a rend apátjává választotta. 1886-ban Rómából hazafelé utazva június 23-án, Triesztben meghalt. Munkái:

Esztegar Vártán József

Govrik Gergely

Egyháztörténet örmény nyelven főiskola számára, Bécs, 1872; Tanító levelek francia és örmény nyelven, Bécs, 1877.

Dr. Govrik Gergely⁵⁰ (Grigor Gevrikjan) 1836. május 14-én született Szamosújváron, Bécsben hunyt el 1931. január 24-én.

1857. november 7-én lépett a mechtarista rendbe Bécsben. 1861-ben pappá szentelték, majd több éven át volt a szerzet könyvnyomdájának igazgatója, s egyúttal az örmények történetének tanára. 1872-ben Konstantinápolyba küldötték a világtörténelem, valamint az örmény nyelv és földrajz tanulása végett. 1877-ben Bécsben a rend növendékeinek tanára lett. Három munkája jelent meg örmény nyelven, egy imakönyv 1867-ben, általános földrajz, matematikai és fizikai része, rövid világtörténelem 1871-ben. Két magyarörmény vonatkozású könyv is fűződik nevéhez. Szongott Kristóf: Szamosújvár város monográfiája (1893) című művét örményre fordította és jegyzetekkel látta el (Bécs, 1896). Örményül írt műve: Az erdélyi örmény Erzsébetváros, 1-3. kötet, Bécs, 1893-1904. Az Armenia folyóiratot Szongott Kristóf tanárral alapították Szamosújváron. 1887 januárjától 1907 februárjáig jelent meg, mint magyar-örmény havi szemle általában havonta, összesen 241 füzetben.

1910 júniusában püspökké szentelték. 1910. október 28-30. között Budapesten tartózkodott. Itt találkozott Zichy János kultuszminiszterrel a magyarörmények küldöttségének kíséretében. A küldöttségben képviselve voltak Budapest, Kolozsvár, Szamosújvár, Újvidék, Erzsébetváros, Marosvásárhely, Gyergyószentmiklós és Csíkszépvíz örmény katolikusai. A főapát magyar nyelvű beszédében sajnálatát fejezte ki, hogy Magyarországon egyedül az örmény katolikus egyház nem képviselteti magát püspöki szinten önállóan, és anyagi támogatást sem kap az államtól a többi egyházzal ellentétben. A kultuszminiszter ígéretet tett az önálló püspökség megalapítására, amit az Országgyűlés 1913-ban meg is szavazott, de sajnos az első világháború kitörése, majd az 1920-as trianoni diktátum végrehajtását megakadályozta. Az Orlay utcai kápolnában talál-

50 A Govrik család fegyverneki ága, a család korábbi neve Kovrig, az eredeti Moldvába érkezőkor vezetékneve Ambrus. A Kovrig moldvai ragadványnév jelentése: perec, a covrigariu (perces) rövidítése. Ambrus (a görög Ambrosios) az örmény Haraga változata. Szongott Kristóf: A Magyarhoni Örmény Családok Genealógiája, 107.

Govrik Gergely felújított püspöki széke

ható a címeres püspöki széke felújított állapotban.⁵¹

Mányó József Gergely (Hovszep Krikorisz Manian) CAM, (Szakállasfalva, Szatmár vármegye, 1907. április 2. – Bécs, 1994. augusztus 13.) bécsi főpát 1971. július 22-től az 1992. július 13-i lemondásáig. A II. Vatikáni Zsinat után a főpátokat már nem nevezték ki címzetes érseknek, és nem szentelték fel püspöknek. Kádár Dániel halála után bécsi főpáti tevékenysége mellett 1988–1991 között az Orly utcában is ellátta a papi szolgálatot.

Az örmény katolikus pátriárka látogatása

Az Orly utcai lelkészséget 2021 óta pátriárkaként már harmadik alkalommal látogatta meg 2023. november 19-én a jelenlegi örmény katolikus pátriárka, XXI. Rafael Péter Minászján. 2021. szeptember 23. óta hivatalos címe: az *Örmény Katolikusok Kilíkiái Házának katolikosz-pátriárkája*. 2021 szeptemberének elején még Örményország, Georgia, Oroszország és Kelet-Európa GyMRI székhelyű érsekeként részt vett a budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson, és 7-én, az Orly utcában, Kisboldogasszony ünnepének előestéjén örmény katolikus misét is celebrált.

Az idei főpapi liturgia bemutatása után alkalom nyílt beszélgetni vele a résztvevőknek, így e sorok írójának is.

Haraga Attila Kálmán XXI. Rafael Péter Minászján örmény katolikus pátriárkával
(fotó: Bulbuk Éva)

51 <https://www.esztergomi-ersekseg.hu/plebaniak/templomok/budapesti-ormeny-katolikus-fogyokivalto-boldogasszony-es-vilagosito-szent-gergely-templom-arcanum.hu/> Pesti Hírlap, 1910. október (32. évfolyam, 248-259. szám) 1910-10-28 és 30 (257. és 259. szám) – cikk Govrik Gergely látogatásáról Szongott Kristóf: *A Magyarhoni Örmény Családok Genealógiája*, 107.